

אהבה מוגזמת לממון

חז"ל היו בעלי עין בוחנת לשים לב לכל ניב וביטוי בתורה. הם הבחינו בכל שינוי לשון, וכן בכל הכפלת לשון. על ידי כך למדונו ארחות חיים. נביא כאן דוגמא: בני ראובן וגד בקשו ממשה רבנו שייתן להם נחלה מעבר לירדן (באדמות שכבשנו מסיחון ועוג, אחרי שהתקיפו אותנו). הם ניסחו את בקשתם כך: "גדרות צאן נבנה למקנינו, וערים לטפינו. ואנחנו ניחלץ חושים [מהר] לפני בני ישראל, עד אשר אם הביאונו אל מקומם" [בארץ ישראל] (במדבר ל"ב, ט"ז-י"ז). גער בהם משה "בנו לכם ערים לטפכם, וגדרות לצאנכם" (פסוק כד). כך ביטא רש"י הדברים (ומקורו במדרש במדבר רבה כ"ב, ח'): "חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם, שהקדימו מקניהם לטפם. אמר להם משה 'לא כן! עשו העיקר עיקר, והטפל טפל. בנו לכם תחילה ערים לטפכם, ואחר כן גדרות לצאנכם". מיד הסכימו להדרכתו. ענו ואמרו: "עבדיך יעשו כאשר אדוני מצוה. טפינו נשינו ומקנינו וכל בהמתנו יהיו שם בערי הגלעד. ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפני ה' למלחמה כאשר אדוני דובר" (ל"ב, כ"ה-כ"ו). כאן כבר הקדימו הזכרת נפשות אדם, לפני הזכרת רכוש וממון.

כי האדם ניכר בסגנון דיבורו. כאשר האדם מזכיר רצף נושאים, הדבר הראשון שהוא מזכיר במשפט הוא כנראה החשוב ביותר בעיניו. הפסיכולוגים קוראים לזה "פאראפרקס", כלומר: גילוי ממה שהאדם מחשיב בליבו. חז"ל בנו על יסוד פסיכולוגי זה כאשר פירשו מעידת לשון של נתן הנביא. מסופר כי אדוניהו מרד באביו דוד, והכתיר את עצמו למלך גם בלי רשותו של אביו. התלונן אז נתן לפני דוד: "ולי אני עבדך, ולצדוק הכהן ולבניהו בן יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא" (מלכים א' כ"ו). מדוע ברשימה ארוכה זו הוא שם מלת "ולי אני עבדך" עוד לפני הזכרת כל שאר המכובדים? אלא כי זה מה שהפריע לו ביותר, שאותו לא הזמינו. ולימדו חז"ל בזה לקח כללי, על הצער והעלבון של אדם שלא נקרא להשתתף בסעודה "דקול חבריה שמע ולא אכל" (בבא קמא ע"ב). גם כאן, ממה שהקדימו בני ראובן וגד את הצאן לפני הטף, לומדים אנו מה היה חשוב להם ביותר: הממון.

תכונה נפשית זו היתה בשבטי ראובן וגד, והיא גרמה להם להיות הראשונים לגלות מארצנו טרם שאר עשרת השבטים (דברי הימים א' ה', כ"ו). העירו חז"ל: "שהיו עשירים הרבה והיה להם מקנה גדול וחיבבו את ממונם, וישבו להם בחוץ לארץ [הערת המעתיק: כלומר בקשו לא לעבור ממערב לירדן], לכך גלו תחילה מכל השבטים. מי גרם להם? על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל מקניהם" (תנחומא, מטות, פסקא ה').

גם בימינו יש הרבה יהודים יקרים, בהרבה בחינות, הממשיכים לגור בחו"ל וקשה להם לעקור ולעלות לגור בארצנו כי חביבה עליהם ממונם. ויש גם מאחינו העוקרים

דירתם מארץ ישראל ויורדים לגור בחו"ל, מחמת פיתוי של רווחי כסף. יש "בריחת מוחות" מחמת משכורות יפות שמציעים להם בחו"ל או קריירה יפה. חלק מהם רופאים, חלק מהם מרצים, חלק מהם סוחרים. רעיון זה "להתעשר" קוסם ומושך אותם להידרדרות רוחנית. כי "ישראל שבחו"ל עובדי עבודה זרה בטהרה הם" (ע"ז ת). כלומר יש שם קלקול רב במידות ובארחות חיים לעשות מהכסף והכבוד עיקר.

חז"ל הזכירו תכונה שפלה זו, כיצד אנשים אדוקים יותר מדי בממונם. "אדם בהול על ממונו" (שבת קיז ע"ב) ויש שאדם מסתכן כדי להציל את ממונו (סנהדרין עב). תכונה גרועה זו נמצאת במיוחד אצל עשירים. אמרו חז"ל: "עשירים מקמצים" (מנחות פו). מה הטעם לזה? כי יודעים הם "אם אין לנו ממון, מי יכבד אותנו?" (מדרש אסתר רבה, ב). "ואוהב כסף, לא ישבע כסף" (קהלת ה', ט). קבעו חז"ל עיקרון שהעושר הוא מהדברים שמיעוטם יפה, וריבויים קשה (גיטין ע). ומפרש שם רש"י: "שמבטלו מתלמוד תורה, ומגביה לבבו". ולמה העשירות תבטל האדם מלימודו? כי "מרבה נכסים, מרבה דאגה" (אבות, ב) וקשה לו להתרכז בלימוד עיוני. אחד מהחכמים הקדמונים בירך לתלמידו "המקום יצילך מפיזור הנפש" ("חובות הלבבות", הקדמה לשער הבטחון). כלומר מי שיש לו רכוש מפוזר במקומות שונים, בבנקים שונים, בהשקעות שונות, מוחו טרוד כל הזמן בעריכת חשבונות כיצד לשמור על מה שכבר אגר ואסף עד כה, וכיצד יוכל להרבות עוד הון.

מי שנתברך בריבוי ממון, חלה עליו אחראיות לחלק את הכסף ולהיטיב עם הבריות ולא לשים כל רכושו ב"חסכונות" לצרכי עצמו בעתיד הרחוק. מסופר מעשה עם ר' ישראל סלנטר שאשתו רכשה כרטיס במפעל הפיס ברוסיה (לפני 150 שנה). כששמע זאת נחרד והושיב לפניו שני עדים וביקש מהם לרשום מסמך ויחתום עליו: "אין לי חלק ברכוש אשתי, לא בהם ולא בפירותיהם ולא בפירות פירותיהם". שאלו אותו בתדהמה: "מה קרה?!", ענה: "הרי אשתי רכשה כרטיס במפעל הפיס!".

שאלו: "אז מה?". ענה "ואם חלילה היא תזכה להון רב, הרי מה שקנתה אשה קנה בעלה ואז תרביץ עלי אחראיות נוראה כיצד לחלק את הכסף. הרי כמה וכמה עניים יש בארצנו, ואצטרך לחקור היטב כמה לתת לכל אחד ואחד. כי אם ארבה לאחד יותר מדי, יחסר מלתת לעני אחר. וכמה וכמה חולים זקוקים לרופאים מומחים הדורשים סכומי עתק, ואצטרך לחקור כמה ראוי להקציב לכל חולה וחולה. וכמה וכמה ילדים מתקשים בלימודיהם, ואצטרך לשכור לכל אחד "מלמד" פרטי כדי לעזור לו. וכיצד אחקור מי באמת ראוי לזה? בקיצור, לא אוכל לקיים מצוות חילוק צדקה כראוי. וכל עוד שאני עני, ויש לי רק כדי לאכול וללבוש, אין האחראיות עלי. אבל אם חלילה אתעשר, בזכות רכישת אשתי, כיצד אעמוד בנטל?". עד כאן מסופר שאמר. ואפילו אם נניח שמעשה זה לא היה ולא נברא, אבל הרעיון שבו אמיתי. מי שנתברך בעושר נכסים, אפשר שייתן עליו את הדין כי לא השתמש בו כהנחיית התורה.

וכבר כתב "חפץ חיים" כי לא די לו לעשיר לתת חומש בלבד מנכסיו לעניים, כי חז"ל רק קבעו "חייך קודמים לחיי חברך" ולא "עושרך (מותרותיך) קודם לחיי חברך" ("אהבת חסד", עניני נתינת חומש, פרק כ', פסקא ב'). ואפילו עשיר שמחלק צדקה בשפע מסוים, הזהירו חז"ל "לפום גמלא שיחנא" (כתובות סז). לפי כוח הגמל מטעינים עליו משא יותר גדול.

מה שגרוע יותר מכל הנ"ל הוא שבעל הממון סומך ובוטח ביכולתו להצליח, דווקא מפני ריבוי ממונו [עיין איוב ל"א, כ"ד]. קשה לו לעשיר לסמוך אך ורק על ה'. וכך ביקש שלמה המלך בתפילה מהקב"ה: "שתים שאלתי מאתך, אל תמנע ממני וכו'. ריש [עניות] ועושר, אל תתן לי. הטריפני לחם חוקי [אבל תן לי ככל מה שאני באמת צריך]. [אל תעניק לי עושר רב] פן אשבע (ש' שמאלית) וכחשתי, ואמרתי 'מי השם?'. ופן איורש [אהיה עני] וגנבתי" (משלי ל', ז"ט). כלומר כשם שנסיון הוא לאדם אם יהיה עני ויכשל לגנוב, עוד יותר קשה לאדם לעמוד בנסיון העושר, כי יתכחש לאלהים. לכן הקדים בקשה זו לא להתעשר.

כך הסביר "חובות הלבבות" (בהקדמתו לשער הבטחון) "מי שלא בטח בה', בוטח על מישהו אחר. ומי שבוטח על מישהו אחר, הקב"ה מסלק את השגחתו ממנו ומוסר אותו בידי זה שהוא נשען עליו". והרחיק להזהיר: "ומי שבוטח על עצת עצמו ותחבולתו וכח גופו והתאמצותו, ימסרהו ה' ביד עצמו, ואז יתאכזב מיגיעו, ותיחלש יכולתו, ולא תועיל עצתו למצוא את מבוקשו". כלומר ה' מגיב לאותו האדם: הסתמכת על כספך? לך תראה אם זה יעזור לך!

וכך אירע אצל בני גד ובני ראובן. התורה מחנכת אותנו שאמנם נצטוונו לעשות כל מיני השתדלות בין להשיג פרנסתנו ובין להתגונן נגד אויב ובין לטפל בצרכי רפואתנו, אבל כל זה הוא בתור השתתפות עם הקב"ה בזמן שאך ורק הוא הקובע אם נצליח להשיג יעדנו או לא. כך כתב רבנו בחיי (בהקדמתו לפרשת שלח לך). אבל אוי ואבוי למי ששם עיקר יחבו על חכמת עצמו ופעולותיו האישיות, ואיננו סומך על ה'. דוד ביטא בתפילתו לה': "אתה ידך גוים הורשת (גרשת מארץ ישראל) ותיטעם (לאבותינו בארצנו); תרע לאומים, ותשלחם (מארצנו). כי לא בחרבם (של אבותינו) ירשו ארץ, וזרועם לא הושיעה למו, כי [אלא] ימינך [ה'] וזרועך ואור פניך, כי רציתם. וכו'. בך צרינו ננגח, בשמך נבוס קמינו. כי לא בקשתי [קשת שלי] אבטח, וחרבי לא תושיעני" (תהלים מד, ג"ז).

בני גד ובני ראובן היו עשירים, ולא פחדו להישאר לבדם מצד המזרחי של הירדן. הם סמכו על ממונם, וזה הגורם לאדם להתגאות ואף להסיר מבטחו מה', ולכן הם גלו תחילה לכל השבטים. ראינו כי כאשר משה הוכיח אותם, גם על נקודה זו חינך אותם. הם אמרו לעניין מלחמת ארץ ישראל: "ואנחנו ניחלץ חושים לפני בני ישראל עד אשר אם הביאונו אל מקומם" (במדבר ל"ב, י"ז) אבל משה תיקן לשונם: "אם תעשון את הדבר הזה, אם תחלצו לפני ה' למלחמה" (פסוק כ). כלומר אין זאת מלחמת בשר ודם

בלבד, אלא בכיבוש א"י אתם פועלים כשלוחים של הקב"ה, והוא האחראי להביא לכם הצלחה. וחזר משה והדגיש "ונכבשה הארץ לפני ה', ואחר [כך] תשובו [לעבר הירדן] והיתה הארץ הזאת לכם לאחוזת לפני ה'" (פסוק כ"ב). בהכנעה גדולה התבטאו לפני משה בשינוי לשון זה: "ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפני ה' למלחמה כאשר אדוני דובר" (פסוק כ"ו). וחזר והדגיש זאת שוב משה בפסוק כט. וחזרו עליהם שוב בקבלה חזקה לבבית בפסוק לב "נעבור חלוצים לפני ה'".

גם בימינו יש מאזרחי ישראל הסומכים על תכסיסי מלחמה, על נבונות פוליטית ועל תחבולות אנושיות כיצד נתגבר על הטרור הערבי, אבל אם לא מאמינים בקב"ה, אם לא מתפללים אליו, אם אינם מקיימים מצוותיו, תועלת כל העצות ההן מצומצמת. כדברי קהלת (ט', י"א): "לא לקלים המירוץ, ולא לגיבורים המלחמה". וכאשר נתבונן במצבנו, רובם ממנהיגי האומה החלשים באמונה הם משופעים עושר, דירות, נכסים, השקעות, מפעלים וכו'. הממון מעביר אותם על דעתם, והעונש שלהם כדברי "חובות הלבבות" בהקדמתו לשער הבטחון, שהקב"ה מסיר מהם השגחתו ומוסר אותם להשגחת עצמם בלבד, ואז אוי ואבוי להם.

הממשלה הנוכחית, וגם הקודמות לה, חוטאת בשני המישורים האלו. ראשית שהיא חומדת הון. יש ברזרבות המדינה מיליארדי שקלים, ובכל זאת איננה מעניקה קצבאות ילדים כמו שראוי. היא קבלה מגרמניה כספי פיצויים לניצולי השואה, אבל היא לקחה לעצמה חלק ניכר ואינה מוסרת לניצולי השואה. המחירים למצרכי יסוד מתייקרים, וגם עמלות הבנקים וכו' בצורה פרועה ובגיבוי משרדי הממשלה. "עשירים עוזרים לעשירים", אבל לא לעניים. עיין דברי המלבי"ם על "עיני בנאמני ארץ" (תהלים ק"א, ו') הדואגים לטובת אזרחי המדינה ולא לטובת השלטון. וכבר התלוננו הרבה על הקשר בין הון לשלטון. וגם הממשלה חוטאת במה שאינה מייחסת את מלחמתנו על יישוב ארץ ישראל למצוות הקב"ה. מאז קום המדינה נוהגים קברניטיה לא להזכיר שמו של הקב"ה בנאומיהם. "הס כי לא להזכיר בשם ידוד" (עמוס ו', י'), ולכן התוצאות הקשות של הטרור הערבי אינן מאחרות לבוא. כי לא למדו מדברי משה לבני גד ובני ראובן "ונכבשה הארץ לפני השם" (במדבר ל"ב, כ"ב). הם הופכים מלחמת קודש למלחמת חולין, לכן לצערנו אינם מצליחים.

"האדם ניכר בכוסו, בכיסו ובכעסו" (עירובין סה ע"ב). עלינו ללמוד מאבותינו, בני גד ובני ראובן, שמיד נשמעו להדרכתו של משה רבנו לעשות עיקר ממה שהוא עיקר, וטפל ממה שהוא באמת טפל.

"ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך וכו' ובכל מאודך", כלומר בכל ממונך (ברכות סא ע"ב).